

Kahramanmaraş Depreminin Hukuksal Yansıması: Olağanüstü Hâl (OHAL) Yönetiminin Anayasal Anlamı

Bülent YÜCEL*

Bu makale hakem incelemesinden geçmiştir ve TÜBİTAK – ULAKBİM Veri Tabanında indekslenmektedir.

* Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı. byucel@anadolu.edu.tr, **ORCID:** 0000-0001-6554-0823

Makale geliş tarihi: 31 Mart 2023 **Makale kabul tarihi:** 20 Eylül 2023

Atıf önerisi: Yücel, Bülent. “Kahramanmaraş Depreminin Hukuksal Yansıması: (Olağanüstü Hâl (Ohal) Yönetiminin Anayasal Anlamı).” *Ankara Barosu Dergisi* 81, (Deprem Özel Sayısı-I Kamu Hukuku Ekim 2023): 197-216. **DOI:** 10.30915/abd.1380942

KAHRAMANMARAŞ DEPREMİNİN HUKUKSAL YANSIMASI: (OLAĞANÜSTÜ HÂL (OHAL) YÖNETİMİNİN ANAYASAL ANLAMI)

ÖZ

6 Şubat 2023 günü yaşanan Kahramanmaraş Depremi'nin yarattığı çok yönlü yıkım, hükûmetin, doğal afetin doğrudan etkilediği on bir ilde olağanüstü hâl ilan etmesine yol açmıştır. Bu çerçevede OHAL Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri (CBK) çıkarmak yoluyla çeşitli önlemler alınmaktadır. Seçim sürecindeki Türkiye'de OHAL kapsamındaki bu hukuksal işlemlerin ve uygulamaların anayasal ve siyasal değerlendirilmesinin yapılacağı bu çalışma iki kısımdan oluşturulmuştur. Öncelikle OHAL yönetiminin Anayasa Hukuku bakımından normatif anlamı ortaya konacaktır. Depremin yarattığı koşullar içinde devletin uyguladığı "bunalım yönetimine" yönelik siyasal ve hukuksal tartışmalara ise son bölümde yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler:

deprem

olağanüstü hâl

Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi

siyasal sorumluluk

yargısal denetim

THE LEGAL RAMIFICATIONS OF THE KAHRAMANMARAŞ EARTHQUAKE: (THE CONSTITUTIONAL MEANING OF THE STATE OF EMERGENCY ADMINISTRATION)

ABSTRACT

Following the enormous devastation caused by the Kahramanmaraş Earthquake on February 6, 2023, the current government declared a state of emergency in the provinces directly affected by this natural disaster. In this context, the president issued several Decrees of the State of Emergency that took various measures. This study will evaluate these decrees and relevant practices both from legal and political point of view. It is composed of two parts. The first part is devoted to a textual and normative analysis of the state-of-emergency government as per the Constitutional Law. The second part will digest the political and legal debates relevant to the crisis-solving measures of the government in the conditions created by the earthquake.

Keywords:

earthquake

state of emergency

Presidential Decree

political responsibility

judicial review

GİRİŞ

Kahramanmaraş Depremi'nin Türkiye geneline yansıyan etkileri can ve mal kaybının ötesindedir. Öyle ki doğal afetin yarattığı fiziksel/maddi yıkıma duygusal ve düşünsel çöküntü eşlik etmektedir. Hükûmet, depremin doğrudan etkilediği bölgede^[1] geçerli olmak üzere üç (3) ay süreyle olağanüstü hâl ilan^[2] etmiştir. Bu kapsamda CBK'ler^[3] çıkarmak yoluyla çeşitli önlemler alınmaktaysa da Kahramanmaraş Depremi, toplumsal, psikolojik, siyasal, ekonomik, yönetsel ve hukuksal sarsıntıları ile etkisini sürdürmektedir. Seçim sürecine giren Türkiye'nin demokratik düzeni bakımından OHAL kapsamındaki hukuksal işlemlerin ve uygulamaların anayasal değerlendirilmesi bir gerekliliktir. Bu çerçevede Cumhurbaşkanlığının, TBMM'nin ve YSK'nin işlemleri önem kazanmaktadır.

6771 sayılı Anayasa Değişikliği Hakkındaki Kanun'un öngördüğü yönetim modellemesi gereğince, hükûmeti tek başına oluşturan Cumhurbaşkanlığı, ortaya çıkan yıkımın ve bunun yarattığı sonuçların büyüklüğü karşısında, anayasanın öngördüğü olağandışı yönetim usulüne^[4] geçmek gereksinimi duymuştur. Bu yönetim tarzına geçişin koşullarını, sınırlılıklarını ve bundan

- [1] Depremin doğrudan/dolaylı olarak önemli derecede hasar oluşturduğu kabul edilen iller; Kahramanmaraş, Adıyaman, Hatay, Gaziantep, Kilis, Şanlıurfa, Osmaniye, Adana, Diyarbakır, Malatya ve Elazığ'dır.
- [2] Cumhurbaşkanı'nın 8 Şubat 2023 günü 6785 Sayılı kararıyla ilan edilen OHAL kapsamında Elâzığ yer almamaktadır (<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/20.5.6785.pdf> E.T.: 09.03.2023) Buna karşın doğal afetin yarattığı olumsuz durumlardan ciddi anlamda etkilenen Elâzığ ili ve Sivas'ın Gürün ilçesi, 22 Şubat 2023 tarihli 6831 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararıyla olağanüstü önlemlerin kapsamına sonradan alınmıştır. Bunun için ayrıca bkz. (<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/20.5.6831.pdf> E.T.: 09.03.2023).
- [3] İlki, yargı alanına ilişkin olarak çıkarılan 120 sayılı ve 11.02.2023 tarihli OHAL CBK'sini çok sayıdaki kararname izlemiştir. Mart ayının sonu itibarıyla çeşitli konulara ilişkin olarak çıkarılan 19 kararnameden sonuncusu, 30.03.2023 tarihli 138 sayılı kararnamedir. Ayrıntılı okuma için bkz. (<https://www.mevzuat.gov.tr/#cumhurbaşkanligiKararnameleri> E.T.: 03.04.2023).
- [4] Karşılaşılan olağandışı risk, tehdit ve/veya tehlikenin giderilmesi konusunda olağan hukuk kurallarının uygulamasının yetersizliği üzerine yürürlüğe sokulan ayrıksı yönetme şablonu, Devlet, başta yürütme organı olmak üzere, yetkilerinin, birey özgürlüklerinin aleyhine genişletildiği, kısıtlama olanak ve yeteneklerinin geçici de

kaynaklanan sorumluluğu belirleyen anayasal kuralları birlikte düşünmek gerekmektedir. Böylece mevcut OHAL yönetiminin, hukuksal ve siyasal anlamdaki denetlenebilirliği araştırılabilecektir.

Bu çalışmada, 10 Mart 2023 tarihli Cumhurbaşkanı kararıyla resmen seçim sürecine giren Türkiye'deki OHAL uygulaması ve yaratacağı olası sonuçlar hakkında belirlilikler oluşturmak üzere;

- *1982 anayasal düzeninde olağandışı yönetim usulünün hukuki çerçevesi nedir?*
- *Olağandışı yönetim bakımından hukuksal denetlenebilirlik ne ölçüde olasıdır?*
- *Olağandışı yönetimde siyasal yürütmenin sorumluluğu ne ölçüde işletilebilir?*
- *Olağandışı yönetim koşullarından seçim nasıl etkilenecektir?*

soruları üretilmiştir. Böylece, ulaşılan çıkarımlar yoluyla güncel anayasal ve siyasal duruma ışık tutulmaya çalışılacaktır.

---

olsa arttırıldığı bir yönetme biçimini ifade etmektedir. Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, Gözden Geçirilmiş 21. Baskı. (Ankara: Yetkin Yayınları, 2021), 341.

I. OHAL'İN HUKUKSAL TANIMLANIŞI VE DENETİM SORUNU

A) 1982 ANAYASAL DÜZENİNDE ŞALTERİ İNDİRMENİN^[5] ESASLARI

Kırk yılı aşan yürürlük süresi içinde çok sayıda değişiklik geçiren 1982 Anayasası'nın "olağanüstü yönetim usulüne" ilişkin düzenlemelerine, 6771 SK'nin 16 Nisan 2017 Halkoylaması sonucunda yürürlük kazanmasına kadar hiç dokunulmamıştır. Bugün itibarıyla olağandışına çıkılan yönetim modelinin anayasal düzen içindeki son^[6] hukuki rejiminin esas alınması gerekmektedir.

OHAL, Anayasanın kuralsal düzeninde, çeşitli yönleri itibarıyla birbiriyle ilintili olarak öngörülmüştür. Olağan yönetimden çıkmayı gerektiren anayasal nedenler, ilan işlemiyle koşul duruma yürürlük kazandırılması, olağandışının yarattığı durumsal etkilenmeler ve geçici ama kısıtlayıcı yönetimin siyasal/yargısal denetimi temel sorunsallardır.

[5] Olağan dönem koşulları için Anayasanın 13. maddesinde düzenlenen "sınırlama" esas ve koşullarının aksine olağandışı dönem koşullarında, birey hak ve özgürlüklerinin kullanımının kısmen ya da tamamen "durdurulması" rejimi, birbirinin yerini alan yönetim modelleri olarak öngörülmüştür. Anayasal düzende birlikte yürürlük kazandırılrsa da olağan ve olağan dışı yönetimin aynı anda uygulamada olması söz konusu değildir. Bu nedenle koşulları gerçekleştiğinde, olağandan olağandışıya geçişin öngörülmüşse de bu bir istisna, özel-genel hüküm ilişkilenebilir ya da ilga veya ihlal etme anlamına gelmez. Aksine kendi kurucu unsurları çerçevesinde uygulama olanağı bulunan ve olağandışının olağanı belli bir süre için saf dışı bıraktığı bir kural olarak ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda 1982 Anayasası'nda, 15. madde ile 119. madde arasında hukuksal nedensellik kurulan geçici yönetimi bir derogasyon olarak belirlemek gerekmektedir. Ayrıntılı okuma için bkz. Kemal Gözler, *İnsan Hakları Hukuku*, (Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2017), 408 – 413.

[6] 1982 Anayasası'nın ilk halindeki hukuki düzenlemelerin arka planında, 1961 Anayasası döneminin ve 12 Eylül Askeri Müdahalesinin yarattığı geçiş sürecinin koşulları bulunmaktadır. Olağanüstü yönetim ve demokratikleşme arasındaki ilişkilenebilirliğe ışık tutacak içerikte, üniversitelerin ve sivil toplumun çeşitli kesimlerinin görüş, tartışma ve önerilerini de içine alan ayrıntılı bir okuma için bkz. Mehmet Semih Gemalmaz, *Anayasada Olağanüstü Rejim Demokratikleşmede Sivil Toplum*, (İstanbul: Kavram Yayınları, 1995), 19 – 91.

Anayasa koyucunun tek maddede düzenlediği OHAL^[7], kendine özgü belirleyici kurucu unsurları bulunan ve “nedene bağıllık” ön koşuluna dayandırılmış bir yönetme tarzıdır. Bu anlamda, yürütme aygıtını tek başına oluşturan ve temsil eden Cumhurbaşkanının (1982 AY. madde 104) OHAL’e geçiş kararını verme yetkisi (1982 AY. madde 119) bir keyfi davranma serbestisini (1982 AY. madde 11) ifade etmez. Maddede sayılan hallerin gerçekleşmesi durumunda, ilk kerede en fazla altı (6) ay boyunca (1982 AY. madde 119/I) ilan edilebilen OHAL yönetimi kapsamında, yürütmenin bağılı kılındığı üç (3) temel içeriksel sınırlılık söz konusudur. Bunlardan ilki, kanunilik ilkesinin zorunluluğu iken; diğeri, Anayasanın 15. maddedeki koşul ve yasaklara uygunluk ve son olarak da “halin gerekli kıldığı konular” ölçütüdür. Bu çerçevede, yurttaşlara getirilecek para, mal ve çalışma yükümlülükler için kanunilik esasken; aynı esas, hak ve özgürlüklerin nasıl sınırlanacağı veya durdurulacağı; hangi hükümlerin uygulanacağı ve yapılacak işlemlerin nasıl yürütüleceği için de 15. maddeye uygunluk çerçevesinde geçerli kabul edilmiştir.

B) HUKUK DEVLETİYLE ÇELİŞME ORANININ YÜKSELMESİ

1982 Anayasası’nda Cumhuriyet, bir hukuk devleti olarak nitelenmiş ve bunun kurulması için gerekli ilke, kural ve kurumlara anayasada yer verilmiştir. Buna karşın yargısal denetimin dışında bırakılmış hukuksal işlemlerin geniş kapsamlı varlığı^[8] ciddi bir eleştiri konusudur. Özellikle yürütmenin yetki/takdir ve etki alanını, olağandan çok daha fazla genişleten OHAL yönetiminde, devlet işlemlerinin siyasal ve yargısal denetimi büyük önem

[7] OHAL yönetiminin “neden”, “yetki”, “usul ve biçim”, “konu”, “amaç” ve yargısal denetim” boyutlarıyla titiz biçimde ele alan ayrıntılı bir okuma için bkz. Kemal Gözler, *Türk Anayasa Hukuku*, 2. Baskı (Bursa: Ekin Basın Yayım Dağıtım, 2018), 937 – 944.

[8] 2010 yılında kabul edilen anayasa değişikliğiyle bazı iyileştirmeler yapılsa da bunun mevcut iktidarın yeteri gördüğü kadar ve bir algısal çalışma olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Toplumun geniş kesimlerini etkileyen YSK ve HSK ile OHAL kararname işlemlerinin hâlâ büyük ölçüde denetim dışında tutulması, bunun somut göstergesidir. Anayasal düzende varlığına son veril(e)meyen bu dokunulmaz alan hakkında bir okuma için bkz. Bülent Yücel, “5982 Sayılı Anayasa Değişikliği Kanunu’nun 1982 Anayasası’nın ‘Hukuk Devleti’ Anlayışına Etkisi,” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* no. 100 (Mayıs – Haziran, 2012): 88 -93).

kazanmaktadır. Bu denetimin kapsamına OHAL ilan işlemi ve çıkarılan CBK'ler girmekte olup, siyasal iktidarı oluşturan ittifak partilerinin disiplinli yasama çoğunluğu, TBMM'nin yapacağı siyasal denetimden büyük bir beklenti içine girilmemesine yol açmaktadır. Anayasal düzenin öngördüğü hukuk devleti kalıplarının daha fazla tartışma konusuna dönüşmemesi, gerçekleştirilen yargısal denetimin bağımsızlığına^[9] bağlıdır. Bu bakımdan olağandışı yönetime geçişi sağlayan "ilan" işleminin TBMM'de karara bağlanması ve devamında yürütmenin çıkardığı kararnamelerin denetimi olmak üzere iki konunun birbirinden ayrıştırılarak ele alınması gerekmektedir.

Koşul birel işlem olarak gerçekleştirilen "ilan" kararının yargısal denetimine herhangi bir anayasal engel öngörülmemişse de işlemin aynı gün Resmî Gazete (RG)'de yayımlanarak TBMM'nin onayına sunulması, yargısal denetiminin eylemselliğini zamansal olarak olanaksızlaştırmaktadır. TBMM'nin bu anayasal konuma (=statüye) geçiş işleminin geleceğini, yargısal denetim dışındaki bir parlamento kararıyla^[10] belirlemesi (1982 AY. madde 119/II, III) de denetimi hukuksal olarak engellemektedir.

Toplumsal yaşamı ve özelde bireyleri doğrudan etkileyen asıl hukuksal işlemi ise Cumhurbaşkanı'nın asli olarak çıkardığı OHAL CBK'leri oluşturmaktadır. 2017 Anayasa Değişikliği'nde, Kanun Hükmünde Kararname (KHK)'nin anayasa metnindeki yerine getirilen bu kararnamelerin olağan dönemdekinden farklı olarak OHAL'deki örnekleri, KHK'lerle büyük ölçüde örtüştürülmüştür. OHAL CBK'leri de yetki kanununa dayandırılmaksızın ve TBMM'nin onayına sunulmak^[11] koşuluyla çıkarılmaktadır. Bu

[9] 6771 SK'nin yeniden biçimlendirdiği HSK'nin, yapısı ve anayasal düzen içindeki konumu itibarıyla siyasal etkinin doğrudan etkisi altına sokulduğunu kabul etmek gereklidir. On üç (13) üyeli Kurulun altı (6) üyesinin doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından ve kalan yedi (7) üyesinin de partisel pazarlıklara açık biçimde TBMM'de belirlenmesi bu yoruma yol açmaktadır.

[10] 1982 Anayasası'nda, TBMM İçtüzüğü, milletvekili sıfatının düşürülmesi ve milletvekili dokunulmazlığının kaldırılması olmak üzere üç parlamento kararı için anayasaya uygunluğun yargısal denetimi düzenlenmiştir (1982 AY. madde 85, 148, 150).

[11] Olağan ve olağandışı dönemde çıkarılan KHK'lere yönelik çok boyutlu bir karşılaştırma ve TAYM'nin E.1990/25, K.1991/1 numaralı kararın çözümlemesi için bkz. Cem Eroğul, "Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Olağanüstü Yasa Gücünde Kararnamelerin TBMM'ce Onaylanması Sorunu," *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* no 54 / 4 (Ekim – Aralık, 1999): 34 – 43.

kararnamelerle olağan CBK'lerin düzenleme alanına kapatılmış “yasak alanda”^[12] bile kanun hükmünde düzenleme yapılabilme yetkisinin tanınması denetimin önemini bir kat daha arttırmaktadır. OHAL CBK'leri için denetimin ilk ayağını, TBMM'nin siyasal denetimi oluştursa da bunun anayasal etkinliği, parti disiplini nedeniyle oldukça zayıftır. İşlevselliği itibarıyla önem kazanan asıl denetim ise anayasa yargısı denetimidir. Bu bakımdan, Türk Anayasa Mahkemesi (TAYM)'nin belirleyici konumu, düzenleyici işlemlerin anayasaya uygunluğu ve hak ihlalleri iddialarını içeren bireysel başvuruların karara bağlanmasında ortaya çıkmaktadır.

Anayasanın 119/VI maddesinde düzenlenen “halin gerektirdiği konular” ölçütü ise -kanunilik ilkesi kadar- devlet işlemlerinin hukuk devleti ilkesine bağlılığı bakımından “yaşamsal”dır. Bununla birlikte TAYM'nin 2016 – 2018 arası OHAL döneminde çıkarılmış kararnameler bakımından bunu önemsemediği ve müstakar içtihadından döndüğü^[13] görülmektedir. Oysaki

[12] 1982 AY.'nin mülga 91. madde'sinde KHK'lerin düzenleme kapsamı dışında tutulan bu alan, Anayasa'nın ikinci kısmının birinci (madde12-16), ikinci (madde17-40) ve dördüncü (madde 66-74) bölümlerindeki hak ve özgürlükleri ifade etmektedir. 2017 sonrasında da yeni 104/XVII madde hükmünde düzenlenen yasak(lı) alan hakkında, CBK'lerle düzenleme yapılacağı öngörülmüştür. Olağan dönem KHK'leri ile CBK'leri arasındaki ayrışma, işlemi yapan aktörün kim olduğu, bu işlemin nasıl yapıldığı, denetimi ve kurallar kademelenmesindeki konumunda ortaya çıkmaktadır. Buna göre yetki kanununa dayalı olarak Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılan KHK'ler türevsel düzenleyici işlemler biçiminde kendi yetki kanununa bağımlı olarak çıkarılır ve TBMM'nin siyasal denetimine sunulurken; doğrudan anayasadan kaynaklanan yetkilendirmeye Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılan ve TBMM'ye sunulmayan olağan CBK'ler kanun değiştirme ya da yürürlükten kaldırma gücüne sahip olmamakla birlikte, kuralsal hizalanma bakımından kanunlarla aynı seviyededir. Kanunlar gibi bir yetkinin sonucu olarak oluşturulan bu asli düzenleyici işlemler, kanunların düzenleme alanına girmediği/kanunlarla karşılaşmadığı sürece yürürlüğünü koruma yeteneğine sahip olarak varlığını korur. Ayrıntılı okuma için bkz. Bülent Yücel, “Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi Hakkında Bir Siyasal Niteleme: Yasamasızlaştırma Sürecinin Son Halkası,” içinde *Cumhurbaşkanının İşlemleri Hukuki Niteliği, Normlar Hiyerarşisindeki Yeri ve Denetimi, Kamu Hukukçuları Platformu VIII. Toplantısı Kitabı*, 18 – 19 Ekim 2019 İstanbul Kültür Üniversitesi ed. Oktay Uygun ve Egemen Esen (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2020), 82 – 92.

[13] TAYM, 10.01.1991, E.90/25, K.91/1 sayılı kararında, söz konusu denetim yasağını olabildiğince dar yorumlayarak hukuk devleti ilkesine mevcut anayasal durumu yaklaştırmaya çabalamıştır. Buna karşın Mahkeme, ilgili kuralda köklü bir değişiklik

Anayasa'nın 104/XVII maddesinin öngördüğü "yasak alanı" yürütme erkine açan ve kanun hükmünde sayılan bu işlemlerin, sırf 148. madde hükmünün sözel okunuşuna dayanarak yargısal denetime kapalı görülmesi, TAYM'nin "kendi kendini sınırlamasından" ve "anayasal bekçilik"^[14] görevini ihmal etmesinden başka bir sonuç doğurmamıştır.

II. OHAL'İN ANAYASAL MEŞRUIYETİNİN DEMOKRATİK YÖNETİME ETKİSİ

A) SORUMSUZLAŞTIRILMIŞ SİYASAL YÜRÜTMENİN HESAP VERİRLİĞİ

Kamu hukukunun ana kurallarından birini ifade eden "yetki – sorumluluk" koşutluğu gereğince, OHAL yönetimine geçiş kararını verme yetkisine sahip olan yürütme, bu karardan ve doğurduğu sonuçlardan birinci derecede sorumludur. Dolayısıyla 2017 Değişikliklerinin getirdiği yürütme yapısı içinde hesap verme yükümlülüğü, Cumhurbaşkanlığı makamına

olmamasına karşın 15 Temmuz 2016 Askeri Müdahale girişimi sonrasında, geleneksel yorum yöntemlerinin bütünlüğünü dışlayarak Anayasanın 15. ve eski 121. madde hükümlerini de ihmal etmiş ve istikrarlı kararından vazgeçmiştir. Ayrıntılı okuma için bkz. Fazıl Sağlam, "Devlet Güçlerinin OHAL KHK Rejimi ve 2017 Anayasa Değişikliğinden Sonraki Görünümü," *Anayasa Hukuku Dergisi* 7, no. 13 (2018): 73. TAYM'nin 668 sayılı kararnameyi yetkisizlik gerekçesiyle denetlemekten kaçınması sonrasında özellikle 676, 678, 680, 683, 684, 687, 690, 694 ve 696 Sayılı OHAL KHK'leri aracılığıyla halin gerekli kılmadığı konularda çok sayıda kanun hükmünde düzenleme gerçekleştirilmiştir. Ayrıntılı okuma için bkz. Bülent Yücel, *Temsili Demokratik Sistemde Yasama Erki ve Kural Koyma Faaliyetinin Belirleyicileri, Türkiye Uygulaması Üzerine Bir İnceleme*, 2. Baskı. (Ankara: Adalet Yayınevi, 2020), 203 – 205.

- [14] II. Paylaşım Savaşı'nın ertesinde oluşturulan yeni dünya düzeninde, devletin işleyişinde ön plana çıkan yasama ve yürütme erklerine karşı bireylerin özgürlük hukukunu korumak için yargı organı etkinleştirilmiştir. Bu amaçla, yasamanın üstünlüğü kabulünden anayasanın üstünlüğü ilkesine geçilmiş ve merkezi bir mantıkla kurgulanan AYM'ler ile devlet karşısında bireyin yargısal yolla korunması hedeflenmiştir. Bu anlamda anayasal demokrasilerin bir parçası haline getirilen AYM'lere yasama ve yürütme işlemleri karşısında anayasaya uygunluk gözlemi yapan sıfatıyla koruyuculuk / bekçilik işlevi yüklenmiştir. AYM'ler bu koruma işlevini sürdürürken, yorum faaliyetiyle, güvence ölçütleri olarak, "hukuk devleti", "çoğulcu demokratik toplum ve hakkın özü", "eşitlik", ve "ölçülülük" ilkelerini geliştirerek insan haklarının zenginleşmesine katkı sunmuştur. Ayrıntılı okuma için bkz. İbrahim Ö. Kaboğlu, *Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar)*, Güncellenmiş ve Sadeleştirilmiş. 21. Baskı. (İstanbul: Legal Kitapevi 2021), 400- 405.

aittir. Cumhurbaşkanı'nın, devletin ve milletin temsilcisi sıfatıyla yürütme erkini paylaşmaksızın kullanımı (1982 AY. madde 104/I), ortaya çıkan sorumluluğun da tekleşmesine yol açmaktadır.

Devlet ve hükûmet başkanı kimlikleri bünyesinde birleştirilmiş Cumhurbaşkanı'nın sorumluluk durumu, “hukuki”, “siyasi” ve “cezai” yönleriyle söz konusudur. Bu anlamda OHAL döneminde Cumhurbaşkanı'nın yayımlandığı karar ve kararnamelerin her üç boyut itibarıyla incelenmesi gerekmektedir. Yürütme modelinin başkancılaştırıldığı^[15] yeni yönetim düzeninde, özellikle “halk tarafından doğrudan seçilme” esasının getirilmesi ve yürütme aygıtının tekliği nedeniyle “karşı-imza kuralı”^[16] uygulamasının ortadan kaldırılması girdileri, sorumluluk olgusunu köklü biçimde etkilemektedir.

Cumhurbaşkanı'nın özel hukuktan kaynaklı kişisel sorumluluğu, tazminat yükümlüğü boyutunda karşımıza çıkmaktadır. Hukuki eşitlik temeline dayanan Cumhuriyet yönetiminin doğal sonucu, devlet başkanının bu tür sorumluluğunun tam olmasını gerektirmektedir.^[17] 2017 öncesinden farklı olarak Cumhurbaşkanı'nın tek başına yaptığı işlemler nedeniyle hukuki sorumluluğu da artık tamdır. Bu çerçevede, OHAL'i bizzat yöneten Cumhurbaşkanı'nın işlem ve eylemlerinden kaynaklanan hukuki sorumluluğu bakımından ayrıksı bir durum söz konusu değildir. Bu sorumluluğun varlığı,

[15] Temelinde etkili bir denetim – denge düzenineğinin bulunduğu ve katı erkler ayrılığına dayalı başkanlık hükümet sisteminin yozlaştırıldığı başkancı yönetim modellerinin Güney Amerika'da ve Afrika'da çok sayıda örneği görülmektedir. Başkanlık sisteminden bir sapma olarak nitelenen bu model, devlet başkanının ülkesindeki siyasal yaşamın tek belirleyicisi konumuna geçtiği yönetim tarzlarını ifade etmektedir. Ayrıntılı okuma için bkz. Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku (Genel Esaslar)*, Gözden Geçirilmiş 13. Bası. (İstanbul: Beta, 2009), 449 – 452.

[16] Parlamenter monarşilerde ve cumhuriyetlerde devlet başkanının anayasal düzen içindeki siyasal ağırlığının azaltılarak bu çerçevede yetkisizleştirilmesi için düşünülen karşı – imza kuralının, devlet başkanının sorumsuzluğu olgusu arasında bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Öyle ki Devlet Başkanı'nın da katıldığı işlemlerin siyasal yürütmenin diğer unsurları tarafından da imzalanması yoluyla, ortaya çıkacak siyasal, hukuksal ve hatta cezai sorumluluk, ilgili Başbakan ve/veya bakana ait olacaktır. Ayrıntılı okuma için bkz. Salih Taşdöğen, *Anayasa Hukukunda Karşı – İmza Kuralı*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık 2016), 139 – 147.

[17] Ömer Keskinsoy, *Cumhurbaşkanı'nın Sorumluluğu*, (Ankara: Savaş Yayınevi, 2012), 91 – 92.

Cumhurbaşkanına aktarılan başbakanlık görev ve yetkisinin de bir gereğidir. Dolayısıyla çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararları ve kararnameleri hakkında muhatapları tarafından ilgili işlemler için yargı yolu açıktır.

1982 Anayasal düzeninde, Cumhurbaşkanının OHAL ve olağan dönem yönetimleri bakımından siyasal sorumluluk bakımından herhangi bir fark öngörülmemiştir. Bu anlamda parlamenter dönemin uygulandığı evre ile başkanlık modellemelerinin (yarı-başkanlık^[18] / başkan(cı)lık) denendiği 2014'ten günümüze, siyasal sorumluluk durumu neredeyse aynıdır. Yönetimsel tarzda gerçekleştirilen en önemli değişim, Cumhurbaşkanının “göreve gelişine”, “tarafsızlığına” ve “anayasal yetkilerine” ilişkindir. Buna göre, parlamenter hükûmet sisteminin Cumhurbaşkanı, TBMM tarafından bir kereliğine seçilen, tarafsız, daha sembolik anayasal yetkilerle donatılmış ve yasama organına karşı siyaseten sorumsuz bir devlet başkanı olarak öngörülmüştür. Başkan(cı)lık uygulamasına geçilmeye çalışılan süreçte ise doğrudan halk tarafından seçilen; 2017 Anayasa Değişiklikleriyle yetkileri genişletilmiş, partili ve halka karşı seçim sorumluluğuna bağlı kılınan bir Cumhurbaşkanlığı makamı oluşturulmuştur.

6771 SK ile yeniden tasarlanan yürütme erkinde, Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu köklü biçimde değiştirilmiştir. OHAL yönetiminde etkisini daha da arttıran bu yeni tasarım, cezai sorumluluğun işletilebilmesini siyasallaştırmış ve bütünüyle TBMM seçim sonuçlarına bağlı kılmıştır. Öyle ki Cumhurbaşkanının seçilmesinden önce veya sonra olmak üzere bir suç işlediği iddiasıyla suçlanabilmesi; buna ilişkin bir soruşturma komisyonunun oluşturulabilmesi ve sonunda da yargılanmak üzere Yüce Divan olarak TAYM'ye gönderilebilmesi için ulaşılması neredeyse imkânsız nitelikli çoğunluklar düzenlenmiştir. Bunun gerçekleşmesinin önündeki iki önemli engelden ilki, partili Cumhurbaşkanının disiplinli parti grubuna egemen olabilmesi ve bloklaşmış siyasal dengeler içinde hareket yeteneğinin yüksek

[18] Cumhurbaşkanının halk tarafından doğrudan seçim kuralı 2007 yılında 5678 SK ile anayasallaştırılmışsa da ilk uygulaması, 10 Ağustos 2014 Seçimleriyle gerçekleştirilmiştir. Cumhurbaşkanının anayasal yetkileri ana ölçüt olarak ele alınmadan yapılan yapısal bir sınıflandırmada, yarı-başkanlık örneğine dönüşen hükûmet modeli, 2017 düzenlemelerine kadar çok kısa bir süre için uygulanmıştır. Yarı başkanlık hükûmet sisteminin tanımlanması ve sınıflandırmasına yönelik ayrıntılı bir okuma için bkz. Bülent Yücel, *Parlamenter Hükûmet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*. (Ankara: Adalet Yayınevi, 2009), 64 – 84.

olmasıdır. İkincisi ise bloklaşmanın ve seçim barajının %7'ye düşmesinin de etkisiyle TBMM parti deseninin çok renkli hâle gelmesidir. Temsilde adalet ilkesinin gerçekleşebilmesi açısından ulusal seçim barajının oransal olarak düşürülmesi, TBMM'nin sandalye dağılımındaki parçalanmayı büyütecektir. Bu sonuç, yasama organına egemen olan müzakere ve pazarlık kültürü düşünüldüğünde, siyasallaşan cezai denetimin işletilmesini daha da güçleştirecek ve etik tartışmaları büyütecektir.

Anayasanın yeni 105. madde hükmünde, Cumhurbaşkanı'nın hukuksal konumunun sarsılmaması için gereken bütün hukuksal mühendislik kendisini göstermektedir. Öyle ki Yüce Divan'a gönderim kararı TBMM tarafından alınsa bile Cumhurbaşkanı görevinden uzaklaştırılmayacağı gibi mahkûmiyet halinde de görevini bırakması ancak seçilmeye engel^[19] bir ceza hükmü ile karşı karşıya kalması durumunda mümkün olabilecektir.

Anayasanın 148/VI. madde hükmündeki, Cumhurbaşkanı'nın Yüce Divan sıfatıyla TAYM'de görev suçları nedeniyle yargılanacağı düzenlemesiyle 105. madde'nin yazımı bağlamında anlamsal bir çelişme olduğu görülmektedir. Görev suçu ifadesiyle özel olarak^[20] yetkilendirilen TAYM'nin ilgili maddede sayılı diğer devlet görevlileriyle birlikte Cumhurbaşkanı'nı da yargılayacağı düzenlenmiştir. Bununla birlikte 2017 Değişikliğiyle yeniden yazılan 105. madde hükmü, yargılamaya konu eylemler bakımından ayırım gözetmeyen bir genel kural niteliği taşımakla birlikte yargılanan özne anlamında "sadece" Cumhurbaşkanı için öngörülmüş, usuli süreci ayrıntılandırılmış, yeni tarihli özel bir kuraldır. Hatta yürütme yardımcılarının cezai sorumluluğu için öngörülen 106. madde de ikili bir hukuksal rejim düzenlenmiş ve Cumhurbaşkanı'nın kişisel suçları için düşünülmeyen "yasama dokunulmazlığı", bu maddede anayasallaştırılmıştır. 105. ve 106. maddelerin farklılaştırılarak düzenlenmesi, Anayasa koyucunun amaçsal olarak Cumhurbaşkanı'nı bütün suç tipleri açısından bir koruma kalkını içine almaya çalıştığının göstergesidir.

[19] Cumhurbaşkanı'nın seçim koşulları, milletvekili seçilme koşullarıyla aynı olduğu için burada esas alınacak koşullar Anayasanın 76. madde'deki kurallardır.

[20] Yatay ilişki içindeki anayasal kurallar arasında yaşanan bu çelişmenin giderilmesi için tercih edilecek çatışma kuralları hakkında, yazarının görüş değişikliğini de anlatan çalışma için bkz. (Kemal Gözler, "Cumhurbaşkanı Kişisel Suçlarından Dolayı Yüce Divan'da Yargılanabilir Mi? Cumhurbaşkanı'nın Cezai Sorumluluğunun Kapsamı Konusunda Görüş Değişikliği," www.anayasa.gen.tr/cb-kisisel-suc.htm (Yayın Tarihi: 08 Temmuz 2020) E.T.: 30.03.2023

Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğun yargısal anlamda denetiminin nasıl gerçekleştirileceği sorunsalının aşılması bakımından iki ana önermeyi geliştirmek olasıdır. Buna göre:

Birinci önerme: Suç eylemi bağlamında Anayasanın 148/VI. madde hükmü özel hüküm olarak nitelendiğinde, Cumhurbaşkanı, sadece görev suçları için 105. madde koşulları çerçevesinde Yüce Divan'da yargılabilecektir. Bu durumda, kişisel suçlar hakkında önerilebilecek tek çözüm aracı, kıyasen, yasama dokunulmazlığı kurumunun Cumhurbaşkanı için de işletilmesi halidir. Açık bir hukuk kuralıyla düzenlenmeyen bu sonuç, yorumla üretilmekte ve TBMM'nin yetkili kılınmadığı bir konuda hareket etmesi beklenmektedir. Bir diğer olasılık ise 105. madde hükmü yok sayılarak kişisel suçlar bakımından Cumhurbaşkanının, herkesin bağlı kıldığı hukuksal kurallara göre cezai sorumluluğuna gidilebilmesidir. Aksi halde, bu iki yoldan birine göre hareket edilmediğinde, Cumhurbaşkanının kişisel suçlar bakımından cezai sorumluluğu için belirsizlik oluşacaktır. Bir diğer ifadeyle Cumhurbaşkanının görev süresi içinde işlemesi olası kişisel suçları için yargısal bağımsızlığı ortaya çıkacaktır.

İkinci önerme: Yargılanan özne bağlamında Anayasanın 105. madde hükmü özel olarak nitelendiğinde ise Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu bakımından oluşan kuralsal belirsizlik ortadan kalkacaktır. 2017 Değişikliklerinin yapılış amacına uygun olarak içinde bir çıkış garantisinin de öngörüldüğü ve uygulaması güçleştirilmiş siyasallaşan bu cezai sorumluluğun işletilmesi, hukuksal çatışmanın ve boşluğun ortaya çıkmasına engel olacaktır. Böylece 105. maddedeki “*bir suç işlediği iddiasıyla*” ifadesi, “*abesle iştigal*” örneğine dönüşmeyecektir. Özellikle kişisel suçlar için ne olacağı, öğretisel bir çıkarımla yasama dokunulmazlığına ya da herkesin bağlı kıldığı ceza hukuku rejimine bağlı kılınmayacaktır. Eski 105. madde düzeninde, birinci önermedeki yollardan birini yorum yoluyla saptamak, boşluk karşısında çözüm üreten bir gereklilikken; yeni 105. maddenin açık hükmü karşısında bu yorumu geliştirmek, Anayasanın 11. madde sini de anlamsal olarak zorlamak olacaktır.

B) OLAĞANDIŞI KOŞULLARDA OYLAMA YAPILMASININ DEMOKRATİKLİĞİ

1982 Anayasası'nın pozitif düzenlemelerinde kural olarak OHAL yönetimi sırasında, anayasa değişiklikleri hakkında halkoylamasının, TBMM,^[21] Cumhurbaşkanlığı ve yerel seçimlerinin yapılamayacağına ilişkin yasaklayıcı/engelleme bir hüküm bulunmamaktadır. Anayasal kurallaştırmanın bu içerikte olması, olağandışı yönetim koşullarında gerçekleştirilen seçim ya da oylamaların demokratik esasları karşılayacağı anlamına gelmeyecektir.

Benzer siyasal ortam bir suiistimalci anayasacılık^[22] örneği olan 6771 SK'nin yürürlüğü için yapılan 16 Nisan 2017 Halkoylaması'na giden süreçte^[23] de yaşanmıştır. Özellikle özgürlükçü çoğulcu bir demokrasinin

[21] Anayasanın 78. madde hükmünde konuya ilişkin tek istisna “savaş hali” için öngörülmüş olup, bunun karara bağlanması yetkisi de TBMM'ye bırakılmıştır. 2017 Değişikliğiyle birlikte düşünüldüğünde böyle bir olasılık gerçekleştiğinde Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin de ertelenebilmesi ancak TBMM'nin savaş nedeniyle verdiği erteleme kararına bağlıdır. Bu erteleme istisnası, TBMM ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin hukuken birbiriyle bağlantılı hâle getirilmesinden kaynaklanmaktadır.

[22] 2010 Anayasa değişikliğinde de gözlemlenen ve esasen türevsel kurucu iktidar faaliyeti olarak gündeme gelen suiistimalci anayasacılık, siyasal iktidarın hukuk yoluyla sınırlandırılması yerine, siyasal iktidarın hukuksal gücünü arttırmayı hedefler. Yapılışı ve yürürlük kazandırılması “demokratikmiş” gibi gösterilerek yapılan bu anayasa yapım biçimi, gerçekte demokratik düzeni ortadan kaldırmaya yönelik ustaca tasarlanmış bir hukuksal kurnazlık olarak tanımlanabilmektedir. Ayrıntılı okuma için bkz. Kemal Gözler, *Elveda Anayasa, 16 Nisan 2017'de Oylayacağımız Anayasa Değişikliği Hakkında Eleştiriler*, (Bursa: Ekin, 2017), 82, 83, 84 – 104.

[23] Salt bir hukuksal belirlemeyle açıklanamayan seçim ve halkoylamaları en çok toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel bir ortamın içinde anlam kazanmaktadır. Bu yarışma ortamının serbest ve adil koşullarda gerçekleşebilmesi, yapılan oylamanın ve sonunda da halk iradesinin gerçeğe en yakın biçimde ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Aksi bir durumun yaratılması, oylamayı demokratik ölçülerden plebisiter niteliğe kaydıracaktır. 16 Nisan 2017 Halkoylaması'nın, oylamaya konu anayasa değişikliği gibi OHAL koşullarında gerçekleştirilmesi, bu haklı eleştirilerin yüksek sesle ifade edilmesine yol açmıştır. Konuya ilişkin olarak 16 Nisan Halkoylaması öncesi gözlemler ve özellikle mühürsüz oy pusulası tartışmasının hukuksal çözümlemesi için bkz. Kemal Gözler, *Referandumdan Önce, Referandumdan Sonra, 16 Nisan 2017 Referandumu ve Bu Referandumda Oylanan Anayasa Değişikliği Hakkında Yazılar*, (Bursa: Ekin, 2017), 35 – 62, 63 – 80. 2016 – 2018 yılları arasında süregelen ve anayasanın siyasal iktidarı sınırlama ve insan haklarını güvenceleme işlevlerinin silikleştirildiği bu dönemde, gerçekleştirilen anayasa yapımına ve halkoylamasına yönelik eleştirel bir diğer okuma

ölçülerinin kısıtlandığı bir dönemi ifade eden OHAL yönetiminde, 14 Mayıs 2023 günü yapılacak olan TBMM ve Cumhurbaşkanlığı Seçimleri etkilenecektir. Seçmen kayıtlarının güncellenmesinden, adaylık koşullarının yerine getirilmesine; partilerin ve adayların tanıtımından, oy verilmesine, sayım ve dökümüne kadar işleyen seçim sürecinin hukuksal anlamda baş rol oyuncusu YSK'dir. Kurul kararlarının kesinliği, yarattığı belirleyicilik nedeniyle büyük önem taşımaktadır (1982 AY. madde 79). Bu son sözü söyleme gücü, hukuk devleti açısından yarattığı tartışmanın yanında aynı zamanda Cumhuriyetin demokratikliğinin (1982 AY. madde 2) anayasal anlamını da belirginleştirecektir.

OHAL koşullarındaki seçimlere ilişkin en önemli sorunu, seçimin sürecinin adil ve serbest bir hukuksal ve fiziksel ortamda gerçekleşebilmesi olgusu oluşturmaktadır. Bu bakımdan devlet gücünü elinde tutan iktidarın konumu ve olanakları tartışma konusu olmaktadır. 31.03.2022 tarihli 7393 Sayılı “*Milletvekili Seçim Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*” ile iktidar kanadı, olağan koşullarda avantajlı konuma getirilmiştir. Öyle ki Kanununun 11. madde'si çerçevesinde, 298 SK'nin 65., 66. ve 155. madde^[24]'lerinde değişikliğe gidilmiştir. Buna göre, seçim sürecinde Başbakan ve bakanların devlet olanaklarını kullanma yasağında farklılaştırmaya gidilmiş ve Başbakan ifadesi, sistem değişikliği nedeniyle yasal düzenlemeden çıkarılmıştır. Bununla birlikte yürütmenin tekleştirildiği yeni yönetsel mimaride “başbakanlık” yetki ve görevlerini de üstlenen Cumhurbaşkanı'nın 65. ve 66. madde yasaklarına bağlı kılınmayarak “seçim yarışına” bir adım önde başlaması hukuken sağlanmıştır. OHAL koşullarının yarattığı yetki genişlemesi de düşünüldüğünde, on bir il/seçim çevresinde, iktidar blokunun bu hareket serbestisini kullanacağı kuşku götürmez bir gerçektir.

çin bkz. İbrahim Ö. Kaboğlu, *15 Temmuz Anayasası, Nedenleri, Süreci ve Olası Sonuçları*, 2. Baskı. (İstanbul: Tekin Yayınevi, 2017), 45 – 61, 230 -241.

[24] 298 SK'de ilgili yasakların bakanlar tarafından ihlal edilmesi durumunda, 155. madde de üç aydan bir yıla kadar hapis cezasının verileceği düzenlenmişse de Cumhurbaşkanı'na madde metninde yer verilmemiştir. Böylece Cumhurbaşkanı, asıl icra makamı olarak tek başına yürütmeyi oluşturmasına karşın bu cezai sorumluluktan bağışık kılınmıştır. Bu anlamıyla Anayasanın 105. maddesine kanunla dolaylı bir istisna yaratılmıştır.

SONUÇ

İktidarın hukuk yoluyla sınırlandığı “katı anayasa” düzenleri, siyasal alanın olağan dönemdeki kurallaştırılması esas alınarak hazırlanmaktadır. Devlet aygıtının hukuki sınırlılık içinde işlemesi tasarımının yetersizleştiği olağandışı durumlarda, koşulları gerçekleşinceye kadar uykuda tutulan bu ikinci yönetim tarzı, anayasal düzenin dışına çıkmadan çevrim içine açılır. Kendi kurallarıyla devreye sokulan ve yürürlük kazanmasına yol açan nedenin/nedenlerin ortadan kalkmasına kadar yürürlüğünü koruyan OHAL yönetiminin anayasal meşruiyetini koruyabilmesi denetlenebilir olmasına bağlıdır.

Ortaya çıkan beklenmedik ve sonuçları ağır durumların en kısa zamanda, etkili araçlarla giderilebilmesi amacıyla geçilen OHAL yönetimi, özü itibarıyla bireylerin özgürlük hukukundan fedakârlık yapılmasına dayanmaktadır. Bu kaçınılmazlığın doğal sonucu, başta yürütme olmak üzere devlet işlem ve eylemlerinde yetki ve takdir genişlemesinin gerçekleşmesidir. OHAL yönetiminin bu anlamda anayasacılık mantığına uygun olabilmesi, anayasanın kurguladığı “insan haklarına saygılı”, “demokratik hukuk devleti”ni öngören Cumhuriyet’e uygun olmasına bağlıdır.

Anayasanın 2. maddesindeki bu hukuksal taahhüdün gerçekleşebilmesinin kurucu koşulu ise bağımsız bir yargısal denetimin varlığıdır. Olağan dönemden bile daha hassas bir yargısal denetimin olması gerektiği OHAL evresinde, Türk anayasal düzeni açısından ciddi sıkıntılar bulunmaktadır. 1982 Anayasası’nın kırk yıllık uygulanma deneyimi düşünüldüğünde, asli kurucu iradenin siyasal tepkiselliğinden, bütüncül ve ilkesel bir kopuş gerçekleştirilememiştir. Hukuk devleti ilkesini zedeleyen yargısal denetime kapalı işlem alanının kapsam genişliği, bunun somut örneklerinden birini oluşturmaktadır. Özellikle OHAL yönetimi için çıkarılan kanun hükmündeki CBK’lerin denetimden bağımsız tutulması ve TAYM’nin de içtihatla açtığı kısmi denetim olanağını yine kendi kararıyla kapatması, anayasallığı zayıflatan en ciddi eksikliklerdir.

Yürütme aygıtının tek kişili hale getirilmesinin yarattığı yeni yapıda, Türkiye siyasetinin içine sokulduğu blok/ittifak cenderesi, TBMM’deki partisel dağılım yoluyla yürütme erkinin yapabilirlik yeteneğini geometrik anlamda arttırabilmektedir. Özellikle 2018 Seçimleri sonrasında TBMM’de oluşan Cumhur ittifak bloku, Cumhurbaşkanının siyasal denetlenebilirliğini etkisizleştirdiği gibi yasama organının ülke sorunlarına ilişkin çoğulcu bir

mantıkla seçenek üretmesine de olanak tanımamaktadır. Bütçe hakkının kullanımında (1982 AY madde 161/III, IV) Cumhurbaşkanına sunulan öneriye de eklediğimizde, devlet yönetiminin ana belirleyicisinin tek kişiliği yürütme aygıtına terk edildiği sonucuna kolaylıkla ulaşılabilmektedir. Bu anlamda, olağan dönem içinde bile büyük eleştiri ve tartışma konusuna dönüşen Cumhurbaşkanlığı yönetim modelinin, 119. madde çerçevesinde OHAL dönemindeki yeteneklerinin seçim sürecindeki Türkiye açısından anayasal sınırları ne kadar zorlayacağı gözden kaçırılmamalıdır.

1961 Anayasası'nın kabulünden itibaren anayasallaşması hedeflenen demokratik cumhuriyet ülküsünden belli derecede geri dönülmesini ifade eden 1982 Anayasası'nda, gerçekleştirilen değişikliklerle belli iyileştirici düzeltmeler yapılmıştır. Kendi içindeki tutarlılığı zayıf olsa da küçümsenmeyecek bu yaklaşım, 2007 sonrası dönemde yaşananlar nedeniyle siyasal içerik anlamında nitelik değiştirmiş, 2010 ve 2017 Değişiklikleriyle gerçekleştirilen suiistimalci anayasacılık örnekleriyle Türkiye'nin devlet kurumsallığında ciddi zararlar yaratılmıştır.

Türk anayasal yapısının siyasal ve yargısal yönleriyle denetim – dengele düzeneğinden uzaklaşarak erkler ayrışmasının işlevsizleştirilmesi, birey – devlet ilişkilenmesinin önündeki en büyük tehlike olarak olgusallaşmıştır. Olağan koşullarda, artan bir kaygıyla duyumsanan bu durumun, OHAL yönetim koşullarındaki derecesini saptamak ve 1982 Anayasası'nın hukuk devleti şemasını bu endişeyi giderecek biçimde yeniden oluşturmak gereklidir. Aksi halde, denetlenmeyen dengelenemeyeceği bir siyasal mekânda, çoğulcu ve özgürlükçü demokratik yönetimin kurularak pekişmesi olanaksızlaşacaktır.

KAYNAKÇA

- Eroğul, Cem. “Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Olağanüstü Yasa Gücünde Kararnamelerin TBMM’ce Onaylanması Sorunu.” *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 54, no 4 (Ekim – Aralık, 1999): 31 – 46.
- Gemalmaz, Mehmet Semih. *Anayasada Olağanüstü Rejim Demokratikleşmede Sivil Toplum*. İstanbul: Kavram Yayınları, 1995.
- Gözler, Kemal. *İnsan Hakları Hukuku*. Bursa: Ekin, 2017.
- Gözler, Kemal. *Elveda Anayasa, 16 Nisan 2017’de Oylayacağımız Anayasa Değişikliği Hakkında Eleştiriler*. Bursa: Ekin, 2017.
- Gözler, Kemal. *Referandumdan Önce, Referandumdan Sonra, 16 Nisan 2017 Referandumunu ve Bu Referandumda Oylanan Anayasa Değişikliği Hakkında Yazılar*. Bursa: Ekin, 2017.
- Gözler, Kemal. *Türk Anayasa Hukuku*. 2. Baskı. Bursa: Ekin, 2018.
- Gözler, Kemal. Cumhurbaşkanı Kişisel Suçlarından Dolayı Yüce Divan’da Yargılanabilir Mi? Cumhurbaşkanının Cezaî Sorumluluğunun Kapsamı Konusunda Görüş Değişikliği.” www.anayasa.gen.tr/cb-kisisel-suc.htm (Yayın Tarihi: 08 Temmuz 2020) E.T.: 30.03.2023.
- Kaboğlu, İbrahim Ö. *15 Temmuz Anayasası, Nedenleri, Süreci ve Olası Sonuçları*. 2. Baskı. İstanbul: Tekin Yayınevi, 2017.
- Kaboğlu, İbrahim Ö. *Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar)*. Güncellenmiş ve Sadeleştirilmiş 16. Baskı. İstanbul: Legal Kitapevi, 2021.
- Keskinsoy, Ömer. *Cumhurbaşkanının Sorumluluğu*. Ankara: Savaş Yayınevi, 2012.
- Özbudun, Ergun. *Türk Anayasa Hukuku*. Gözden Geçirilmiş 21. Baskı. Ankara: Yetkin Yayınları, 2021.
- Sağlam, Fazıl. “Devlet Güçlerinin OHAL KHK Rejimi ve 2017 Anayasa Değişikliğinden Sonraki Görünümü,” *Anayasa Hukuku Dergisi* 7, no. 13 (2018): 21 – 101.
- Taşdöğen, Salih. *Anayasa Hukukunda Karşı – İmza Kuralı*. Ankara: Seçkin Yayıncılık. 2016.

Teziç, Erdoğan. *Anayasa Hukuku (Genel Esaslar)*. Gözden Geçirilmiş 13. Bası. İstanbul: Beta, 2009.

Yücel, Bülent. *Parlamentar Hükûmet Sisteminin Rasyonelleştirilmesi ve Türkiye Örneği*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2009.

Yücel, Bülent. “5982 Sayılı Anayasa Değişikliği Kanunu’nun 1982 Anayasası’nın ‘Hukuk Devleti’ Anlayışına Etkisi.” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 100. (Mayıs – Haziran, 2012): 83 – 96.

Yücel, Bülent. *Temsili Demokratik Sistemde Yasama Erki ve Kural Koyma Faaliyetinin Belirleyicileri, Türkiye Uygulaması Üzerine Bir İnceleme*. 2. Baskı. Ankara: Adalet Yayınevi, 2020.

Yücel, Bülent. “Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi Hakkında Bir Siyasal Niteleme: Yasamasızlaştırma Sürecinin Son Halkası.” içinde *Cumhurbaşkanının İşlemleri Hukuki Niteliği, Normlar Hiyerarşisindeki Yeri ve Denetimi. Kamu Hukukçuları Platformu VIII. Toplantısı, 18 – 19 Ekim 2019 İstanbul Kültür Üniversitesi*. Editörler Oktay Uygun ve Egemen Esen, 53 – 103. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2020.

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/20.5.6785.pdf> E.T.: 09.03.2023

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/20.5.6831.pdf> E.T.: 09.03.2023

<https://www.mevzuat.gov.tr/#cumhurbaskanligiKararnameleri> E.T.: 03.04.2023